

KUML 1987

KUML 19 87

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag, Århus

*Omslag:
Rensdyrjægerens våben og bytte.*

Udgivet med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd

Redaktion: Poul Kjærum

Omslag: Flemming Bau

Tilrettelæggelse: Elsebet Morville

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Baskerville 11 pkt.

Papir: Stora G-print 120 gr.

Copyright 1989 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-7288-050-3

ISSN 0454 6245

Indhold/Contents

<i>H. Hellmuth Andersen</i> : Udgravningerne i Gammel Lybæk og abodriterkongen Henrik. Træk af en politisk biografi i arkæologisk belysning	7
Die Ausgrabungen in Alt Lübeck im Lichte der politischen Biographie des Abodriten Königs Heinrich	20
<i>Mytte Fentz</i> : En hørskjorte fra 1000-årenes Viborg	23
An 11th century linen shirt from Viborg	45
<i>Torben Nilsson</i> : Senglacial bosættelse i Vendsyssel	47
Late Glacial settlement in Vendsyssel	75
<i>Karsten Kjer Michaelsen</i> : En senneolitisk hustomt fra Vendsyssel	77
A Late neolithic house-site from Vendsyssel	85
<i>Inge Bodilsen</i> : Enkeltfund – votivfund i dansk bronzealder	87
Single finds – votive finds in the Danish Bronze Age	103
<i>Tine Trolle-Lassen</i> : Jernaldergravpladsen ved Vogn. En arkæologisk-osteologisk undersøgelse	105
The Iron Age cemetery of Vogn. An archaeological and osteological investigation	157
<i>Jysk Arkæologisk Selskab 1987</i>	164

En senneolitisk hustomt fra Vendsyssel

Af Karsten Kjer Michaelsen

I forbindelse med det arkæologiske arbejde forud for etableringen af naturgasnettet i Vendsyssel, fremkom ved Øster Nibstrup et mindre bopladssområde fra senneolitikum. Overfladeindikatorerne var få, enkelte stykker bearbejdet flint samt ét neolitisk lerkarskår, men ved prøvegravningen kunne der konstateres velbevarede anlægsspor under pløjelaget, og yderligere undersøgelse var derfor nødvendig (1).

Lokaliteten er beliggende ved gården Øster Nibstrup, Brønderslev sogn, godt 2 km øst for Brønderslev på den sydlige flade del af et mod nord jævnt stigende sandet bakketeræn (fig. 1). I vestlig retning flader det yderligere ud, og mod syd og øst afgrænses pladsen af et engområde gennemskåret af et mindre vandløb, Lygtebækken.

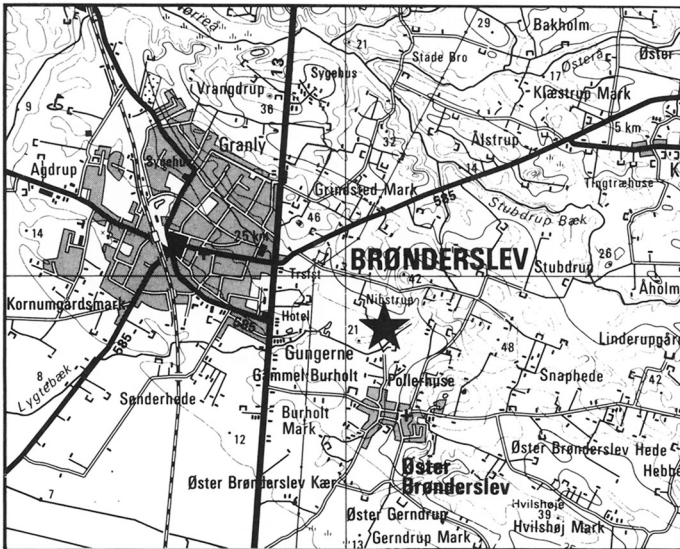

Fig. 1. Øster Nibstrup pladsens beliggenhed. © Kort- og Matrikelstyrelsen (A404-85).

The location of the Øster Nibstrup site.

Fig. 2. Øster Nibstrup huset under udgravning; den østlige halvdel af stolpehullerne er udgravet.
The house under excavation: the eastern half of the postholes has been dug away.

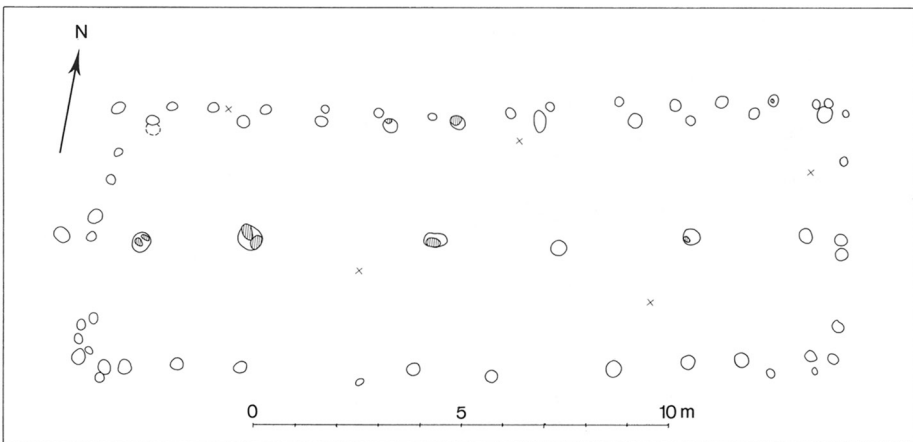

Fig. 3. Plantegning af Øster Nibstrup huset. 1:200. (Tegning: Tove Marquardsen).
Plan of the house. 1:200.

Hustomt

Den øst-vest orienterede hustomt er 19.5 m lang og 7 m bred og udgøres af mindst 62 stolpehuller (fig. 2 og 3). Heraf er de seks indvendige tagbærende, centralt placeret i husets midterakse i en toskibet konstruktion. Yderligere én stolpe er anbragt umiddelbart uden for vestgavlen. Med undtagelse af det nordvestlige er alle hushjørnerne rette, hvilket giver huset en rektangulær grundplan. Det sydvestlige hjørne fremtræder lettere irregulært, men det er muligt at genkende formen fra hjørnerne i østenden. Indvendige anlæg – ildsted, gulvlag, skillerum m.m. – kunne ikke påvises.

De tagbærende stolpehullers dybde målt fra udgravningsfeltets afgravningsniveau varierer mellem 28 og 44 cm (fig. 4). Fylden er for alle stolpehullers vedkommende klart afgrænset i forhold til undergrunden, vekslen fra sort trækulsfarvet sand indeholdende ildskørnede granitsten til gråbrunt sand. I to tilfælde er det muligt i profil at udskille selve stolpesporet. Den udvendigt placerede midterstolpe i vestgavlen har sandsynligvis i højere grad haft en støttende end en bærende funktion; et øst-vest orienteret snit af stolpehullet viste en svag hældning imod gavlen.

Af de to vægforløb står nordvæggen tydeligst med flest bevarede stolpehuller anbragt forskudt i to rækker. Dybden varierer fra få cm til 38 cm under afgravningsniveau. Fylden er ensartet i såvel farve som sammensætning – sortbrunt til gråbrunt sand, i enkelte tilfælde indeholdende få mindre trækulstykker. Afgrænsningen i forhold til undergrunden er tydelig. Spor efter indgange kunne ikke påvises (fig. 5).

Sydvæggen kunne stort set kun erkendes som én række stolper. Den bevarede del af stolpehullerne varierer fra 7 cm til 26 cm, og fylden er identisk med stolpehullerne i nordvæggen. Det færre antal stolper i sydvæggen gør, at den tegner sig svagere end nordvæggen; et forhold der formentlig skal tilskrives en dårligere bevaringstilstand. Selv om det ikke kan påvises med sikkerhed, er det en mulighed, at én eller flere indgange har været anbragt i sydvæggen for at gøre den vejrmæssigt mere udsatte nordvæg så robust som muligt. Det kan eventuelt være forklaringen på de to vægforløbs forskellige udseende.

Af gavlene fremstår den østlige som den mest regulære med en lige afslutning. I midten er placeret to tætstillede stolper, og henholdsvis nord og syd for disse er inden de rette hushjørner anbragt endnu en stolpe. Selve hjørnerne er i hver ende af bygningen opført omkring to stolper, der er nedgravet dybere end de øvrige. Husets vestlige afslutning er mere irregulær – især det nordvestlige hjørne. De centralt placerede dobbeltstolper og en kraftigere stolpe i det sydvestlige hjørne bevirker dog, at de to gavle fremstår tilnærmelsesvis ens. Den tidligere omtalte let skråstillede udvendige midterstolpe, de ekstra stolper i det sydvestlige hjørne og det noget vage nordvest-hjørne kan eventuelt skyldes reparationer af denne ende af huset.

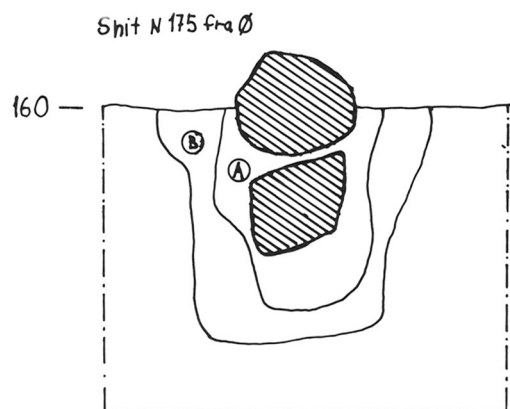
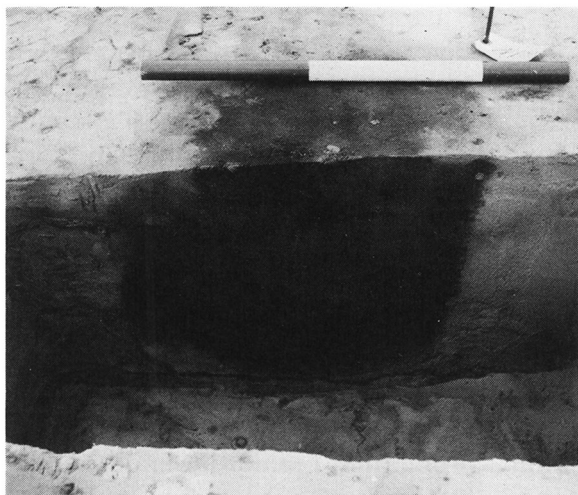
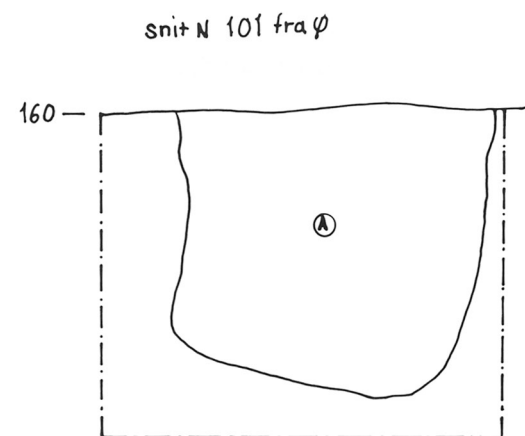

Fig. 4. Øster Nibstrup huset. Eksempler på tagbærende stolper, N 101 og N 175. *N 101* – A: gråbrunt sandet fyld; *N 175* – A: sort trækulsfarvet sandet fyld indeholdende ildpåvirkede bjergartsten, B: lysebrunt sandet fyld (Tegning: Tove Marquardsen).

Examples of roof-bearing posts, N 101 and N 175. *N 101* – A: greyish-brown sandy fill; *N 175* – A: black sandy fill coloured by charcoal and containing fire-marked stones, B: light brown sandy fill.

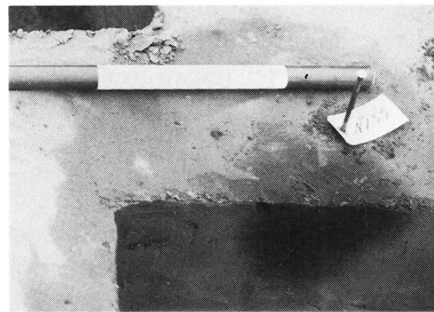
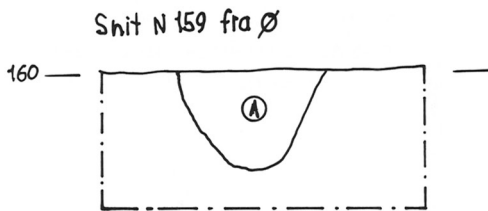
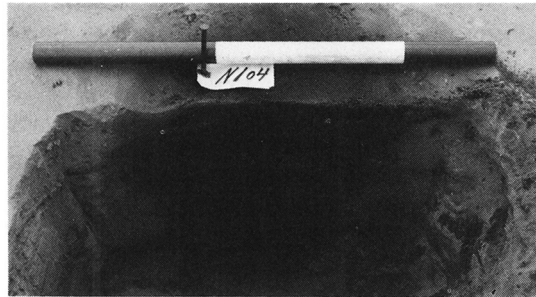
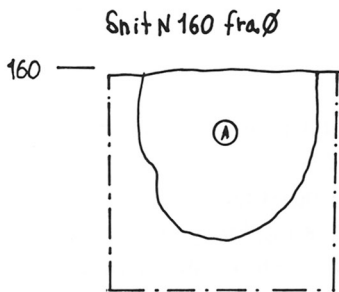
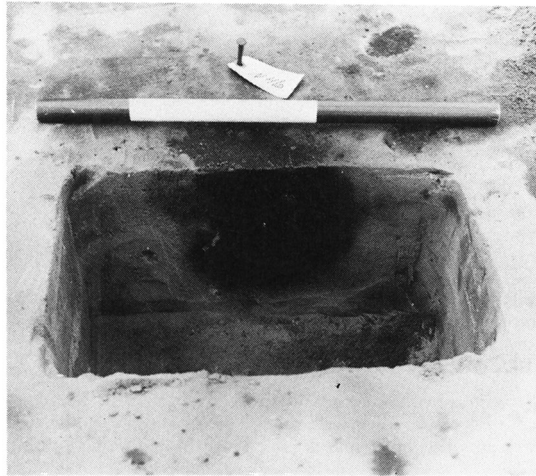
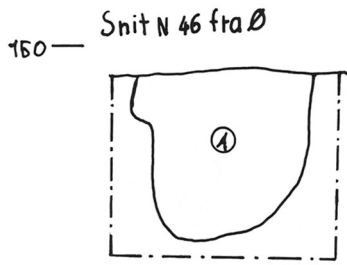

Fig. 5. Eksempler på husets væg- og gavlstolper, N 159 og N 160. N 46 (østgavl) – A: mørkebrunt sandet fyld; N 159 og N 160 (nordvæg) – A: mørkebrunt sandet fyld indeholdende enkelte meget små trækulsstykker (Tegning: Tove Marquardsen).

Examples of wall and gable posts, N 46, N 159 and N 160. *N 46* (east gable) – A: dark brown sandy fill; *N 159* and *N 160* (north wall) – A: dark brown sandy fill containing a few very small fragments of charcoal.

Fig. 6. De stratigrafiske forhold i forbindelse med hustomten. A: pløjelag; B: vækstlag, lysebrunt til mørkebrunt spættet sandet lag med stor dyreaktivitet, kan ikke skarpt afgrænses mod undergrunden – stolpehul N 144 gennemskærer dette lag og er senere end hustomten; C: undergrund 1:20, (Tegning: Tove Marquardsen).

Stratigraphy in relation to the house. A: tilth; B: accumulation layer, light brown to dark brown spotted, sandy layer with much animal activity, not clearly demarcated from the subsoil – post-hole N 144 cuts this layer and is later than the house; C: subsoil.

Bevaringsforhold

Hustomten må, til trods for de ovennævnte mangler i form af indvendige anlæg, indgange m.m., betegnes som relativt velbevaret. Sandsynligvis har den tilstand, hustomten blev registreret i på udgravningstidspunktet, været forårsaget af aktiviteter allerede i oldtiden, idet et vækstlag kunne konstateres imellem det nuværende pløjelag og undergrunden. Dette lag gennemskæres af enkelte stolpehuller, som ikke hører til huset, hvis stolper overlejres af vækstlaget (fig. 6). Den væsentligste nedbrygning af hustomten skyldes således ikke moderne landbrug, men aktiviteter der har foregået på stedet langt tidligere; sandsynligvis i jernalderen, idet en del anlæg fra ældre jernalder registreredes på pladsen. Senere har vækstlaget på 10-15 cm haft – og har stadig – en bevarende effekt som værn imod moderne pløjning, et forhold der sandsynliggør tilstedeværelsen af flere velbevarede hustomter på stedet.

Fund og datering

Nedbrydningen af et kulturlag allerede i oldtiden er formentlig den væsentligste årsag til den beskedne fundmængde fra udgravningen. Dog kunne det forventes, at en del mere flint forekom på pladsen end tilfældet var; derimod er det forståeligt, at en betydelig del af keramikken er gået til.

Alligevel må dateringen af hustomten siges at ligge ret fast. Den baseres først og fremmest på fundet af to type I dolke, hvoraf den ene er velbevaret og hel, mens den anden er lettere beskadiget som følge af ildpåvirkning (fig. 7). Sidstnævnte dolk er fremkommet i det kraftige stolpehul i husets sydvestlige hjørne, og den anden stammer fra en mindre kulturlagsplet i forbindelse med nordvæggen – formentlig den sidste rest af en vægstolpe.

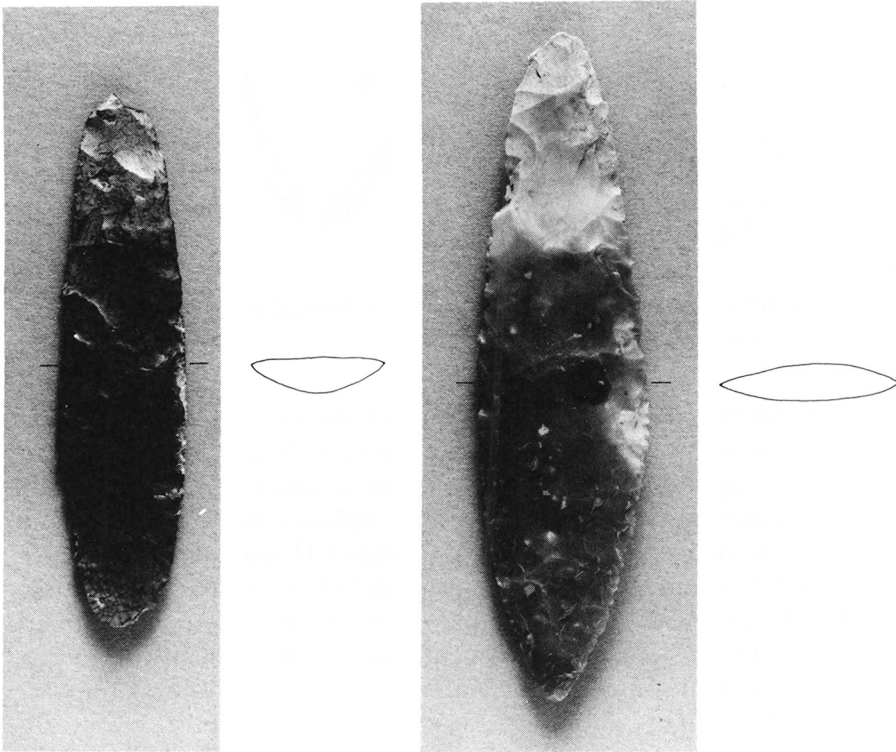

Fig. 7. To type I flintdolke fra stolpehuller tilhørende hustomten. Dolken til venstre er kraftigt ildskørnet, og en del af spidsen mangler af samme grund 2:3. (Foto: Claes Persson).

Two type I flint daggers found in post-holes belonging to the house. The dagger on the left is strongly embrittled by fire, and part of the point is missing for the same reason.

I seks stolpehuller er fundet ét eller flere lerkarskår. Ingen af skårene er ornamenterede, men i såvel farve som fremstillingsteknik har de et ensartet præg. Overfladen er lysebrun til mørkebrun, glat og lettere ujævn. Enkelte steder er såvel yder- som indersiden gennembrudt af en grov magring bestående af knuste granitstykker. På to af skårene er randen bevaret, og i begge tilfælde er denne afrundet; det ene skår er tilnærmelsesvis ret, og det andet er let udadbøjet (fig. 8). Skårmaterialet svarer tidsmæssigt til dolkene, og dateringen af hustomten til den tidligste del af senneolitikum må betragtes som veldokumenteret.

Paralleller til Øster Nibstrup huset

Paralleller til Øster Nibstrup huset forekommer ikke i det vendsysselske materiale fra senneolitikum. Kun få undersøgelser af bopladser fra denne periode er foretaget i landsdelen, og i forbindelse hermed er udelukkende

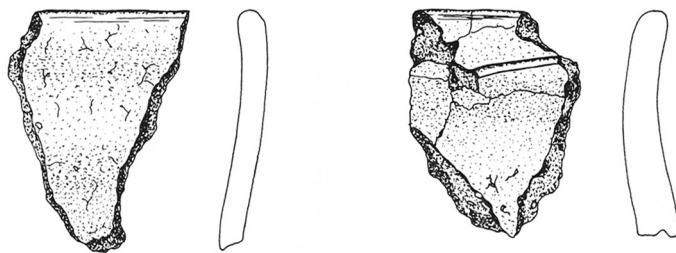

Fig. 8. To randskår fra stolpehuller tilhørende hustomten 2:3. (Tegning Torben Nilsson).

Two rim sherds found in post-holes belonging to the house.

registreret spredte stolpehuller der ikke kan indpasses i huslignende konstruktioner. De øvrige fund udgøres af grave og løsfund.

Hvad angår dimensioner, orientering og en toskibet grundkonstruktion med tilnærmelsesvis rette gavle er der flere ligheder mellem hustomten i Øster Nibstrup og de tidligere undersøgte huse i Himmerland og Salling: Gug, Myrhøj, Tastum og Stendis (2). Derimod kan et af disse huses vigtigste fællestræk i form af en forsækning af en væsentlig del af gulvarealet ikke påvises i Øster Nibstrup huset, og har sandsynligvis heller ikke været en del af konstruktionen. Denne antagelse underbygges af den ret store dybde på stolpehullerne til trods for, at ingen indvendige anlæg er bevaret. På dette punkt er der flere ligheder med Limensgård-husene på Bornholm (3). I et par af disse er der ganske vist registreret mindre forsænkede partier af gulvene, men de udgør kun en begrænset del af det samlede gulvareal. En ligeledes væsentlig parallel til de bornholmske huse er den regulære og afsluttede grundplan, omend Øster Nibstrup huset er af mere beskedne dimensioner. I forbindelse med udgravningen af gravhøjen Diverhøj på Djursland er undersøgt tre tidlige senneolitiske hustomter (4). Både hvad angår orientering, størrelse og grundplan svarer huset i Øster Nibstrup fint til disse, selv om der også i forbindelse med de djurslandske huse registreredes en forsækning af en del af gulvet.

Tilsyneladende konstrueres husene i hele senneolitikum ud fra de samme grundprincipper, uanset de opføres i Nordjylland, Østjylland, på Bornholm eller i Sydsverige; på lokaliteten Fosie IV ved Malmö er undersøgt flere hustomter der er meget lig de danske (5). Øster Nibstrup bopladsen bidrager ikke med væsentligt nyt vedrørende samfundsforholdene i senneolitikum; derimod bekræfter den undersøgte hustomt de teorier, der tidligere er fremsat angående den toskibede huskonstruktions opdukken, samt dens geografiske og dateringsmæssige udbredelse (6). Meget tyder på, at denne byggetradition allerede i senneolitikum har dybe rødder. I hvert fald forekommer den toskibede grundkonstruktion med sikkerhed i tidlig mellemneolitikum på de bornholmske lokaliteter Grødby (7) og Limensgård

(8). Det toskibede langhus lever videre ind i bronzealderen hvor typen findes veldokumenteret i flere tilfælde (9), indtil en ekstra række indvendige tagbærende stolper tilføjes i slutningen af ældre bronzealder.

NOTER

- 1) Vendsyssel historiske Museum, Hjørring sag nr. 269/1986. Undersøgelsen foretoges i sommeren 1986, og ud over forfatteren deltog stud.mag. Gert Jensen Nørgaard og stud.mag. Bo Steen. Udgravningen har tidligere været omtalt i Vendsyssel Årbog 1987 – Karsten Kjer Michaelsen: »Øster Nibstrup huset. Den første stenalderhustomt fra Vendsyssel, undersøgt ved naturgasudgravningerne«.
- 2) John Simonsen: »A Late Neolithic House Site at Tastum, Northwestern Jutland«. *Journal of Danish Archaeology*, vol. 2, 1983, s. 87.
- 3) Finn Ole Nielsen og Poul Otto Nielsen: »Middle and Late Neolithic Houses at Limensgård, Bornholm«. *Journal of Danish Archaeology*, vol. 4, 1985.
»Stenalderhuse ved Limensgård på Bornholm«. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, 1986.
»En boplads med hustomter fra mellem- og senneolitikum ved Limensgård, Bornholm«. *Arkæologiske Skrifter*, 1, 1986 (red.: C. Adamsen og K. Ebbesen).
- 4) Niels Axel Boas: »Tidlige senneolitiske bosættelser på Djursland«. *Arkæologiske Skrifter*, 1, 1986 (red.: C. Adamsen og K. Ebbesen).
- 5) Nils Björhem og Ulf Säfvestad: »Fosie IV – en långdragen historia«. *Ale*, Historisk tidskrift för Skåneland, nr. 1, 1983.
- 6) Som note 3 tredje titel.
- 7) Lars Kempfner-Jørgensen og Margrethe Watt: »Settlement Sites with Middle Neolithic Houses at Grødby, Bornholm«. *Journal of Danish Archaeology*, vol. 4, 1985.
- 8) Som note 3.
- 9) F.eks. Niels Axel Boas: »Egehøj. A Settlement from the Early Bronze Age in East Jutland«. *Journal of Danish Archaeology*, vol. 2, 1983; og en himmerlandsk hustomt undersøgt ved Poulstrupgård – beskrevet af Jørgen Seit Jespersen under nr. 838 i det topografiske afsnit af bogen »Danmarks længste udgravning« udgv. af Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat 1987.

SUMMARY

– A Late Neolithic house-site from Vendsyssel

In connection with the preventive archaeological measures carried out, prior to the construction of the natural gas network in Vendsyssel, a smaller settlement from the Late Neolithic was excavated by Vendsyssel historiske Museum in 1986 (1), at Øster Nibstrup, about 2 km east of Brønderslev (fig. 1).

The housesite

A few pits and several post-holes were located at the settlement and at least 62 of the posts belongs to a two-aisled house, 19.5 m long and 7 m wide (fig. 2-3). Six of the post-holes are situated inside the house in the centre line for roof support (fig. 4). This has probably also

been the function of one more post placed outside the house, inclined slightly towards its western end. These posts are bigger and set deeper in the ground than the rest of the posts belonging to the outside walls and gables (fig. 5). There is a clear distinction between the two walls of the building. The northern wall, which is the more perfect, is made up of more than 20 posts placed in two rows. No more than 10 posts could be connected to the south wall at the time of excavation; it is not unlikely, though, that this situation is due to activities in the area at a later date. The two gables seem alike, but the western one may have been repaired several times.

The state of preservation

The housesite is fairly well preserved, especially when its age is considered. This is partly due to later prehistoric activities, probably in the Iron Age, which have deposited 10-15 cm of soil above the Late Neolithic house and below the present-day topsoil (fig. 6). In this case we have to »blame« the prehistoric farmer for most of the damage done to the house and not his 20th century colleague, as we usually do. Consequently, there may be more well-preserved houses at the Øster Nibstrup settlement.

Finds and dating

Two Type I flint daggers, both recovered in wall-postholes, date the house to the earliest period of the Late Neolithic (fig. 7). In six more post-holes potsherds were found, two of which are rim-sherds (fig. 8). The dating value of the pottery is limited, but it does not contradict the date suggested by the flint daggers.

Analogies to the Øster Nibstrup house

The house at Ø. Nibstrup agrees nicely with the rest of the houses known so far from the Late Neolithic and Early Bronze Age in Southern Scandinavia. Four sites have been excavated in Himmerland and Salling – Gug, Myrhøj, Tastum og Stendis (2) – and although all these houses have sunken floors, which was never the case in the Ø. Nibstrup house, they have several basic features in common with it. Farther away from Vendsyssel, two-aisled long-houses from this period are known at Limensgård on Bornholm (3), Diverhøj on Djursland (4) and Fosie IV at Malmö in Scania (5). These sites along with others not mentioned here make it clear that the two-aisled long-house by the end of the Neolithic was a construction with a long tradition in Southern Scandinavia.

Karen Kjer Michaelsen
Svendborg og Omegns Museum
Svendborg

Tegning: Tove Marquardsen
Foto: Claes Persson
Oversættelse: Peter Crabb